

УДК 316.62 : 316.346

**ЗМІСТОВІ ОРІЄНТИРИ ЦЕНТРУ СОЦІАЛЬНИХ СЛУЖБ У
ПРОФІЛАКТИЦІ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ НЕПОВНОЛІТНІХ**

Нечипорук Любов, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки, освітнього менеджменту та соціальної роботи, Рівненський державний гуманітарний університет

ORCID: 0000-0003-1997-9477

E-mail: nechporuk-58@ukr.net

У статті проаналізовано особливості девіантної поведінки підлітків, її причини, види. Охарактеризовано основні положення Державного стандарту соціальної послуги профілактики, які стосуються профілактики девіантної поведінки неповнолітніх на первинному, вторинному і третинному рівнях. Визначено особливості профілактичних заходів у роботі Центру соціальних служб в межах кожного із рівнів профілактики та окреслено вимоги до фахівців, які здійснюють профілактичну роботу щодо поведінкових девіацій особистості.

Охарактеризовано особливості взаємодії центру соціальних служб, закладів освіти та підрозділів ювенальної превенції щодо профілактики у підлітків поведінкових відхилень негативного характеру.

Ключові слова: девіантна поведінка, центр соціальних служб, Державний стандарт соціальної послуги профілактики, профілактичні заходи

**CONTENT GUIDELINES OF THE CENTRE OF SOCIAL SERVICES ON
THE PREVENTION OF THE DEVIANT BEHAVIOR OF MINORS**

Liubov Nechiporuk, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Pedagogy, Educational Management and Social Work, Rivne State University for the Humanities

ORCID: 0000-0003-1997-9477

E-mail: nechporuk-58@ukr.net

The article deals with the analysis of the peculiarities of the manifestation of deviant behavior by minors, its causes and main types: delinquent, addictive, psychopathological behavior. It is noted that work with children with deviant behavior is a special area of social work, the essence of which is prevention of deviations, creation of conditions for successful socialization or resocialization of deviants to overcome their personal problems and conflicts with others.

The main principles of the State Standard of Social Prevention Services regarding the prevention of deviant behavior of minors at the primary, secondary and tertiary levels are described.

The peculiarities of preventive measures in the work of the Social Services Center within each of the levels of prevention are defined and analyzed, and the requirements for specialists in the prevention of behavioral deviations of the personality are outlined, in particular: possessing knowledge about the essence of social prevention and the organization of prevention of negative behavioral deviations, the ability to apply technologies for overcoming behavioral deviations, etc.

The peculiarities of interaction between the Center for Social Services, educational institutions and juvenile prevention departments for the prevention of behavioral deviations of a negative nature in adolescents are described, and the main methods of such interaction are identified: administrative, coordination, socio-psychological. It is noted that the coordination methods of interaction between the Center of Social Services, educational institutions and juvenile prevention departments make the greater contribution in the realization of their common goals – the prevention of deviant behavior of minors.

It is summarized that the prevention of deviant behavior of minors as an area of the Centers of Social Services activity is a complex socio-psychological complex of consecutive, interconnected steps aimed at regulating their value orientations, motivations, attitudes and behavior. The system of preventive measures of the Center for Social Services is comprehensive and affects both as a child and the social environment.

Keywords: *deviant behavior, Center of Social Services, State Standard of Preventive Social Services, preventive measures.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Процеси трансформації українського суспільства в XXI ст. зумовили зміни у багатьох сферах життя, зокрема, й в підлітковому середовищі. Розшарування суспільства, руйнування усталених стереотипів, норм і традицій, зниження виховного потенціалу сім'ї призвели до зростання показників негативних проявів їх поведінки. Принципово новими чинниками девіантності дітей стали стрімка зміна соціально-економічних умов функціонування суспільства в умовах тривалого військового конфлікту на сході України та повномасштабної війни, розв'язаної Росією в 2022 р. Значна частина неповнолітніх опинилася в статусі внутрішньо переміщених, часто перебувають в ситуації психологічного стресу, переживають ракетні обстріли, втрату близьких. Проблеми перехідного віку ускладнюються сприйняттям бойових дій (війни) як норми буття та призводять до значного збільшення дітей групи ризику. Оскільки підлітковий вік є найбільш складним періодом розвитку особистості (відбувається формування психологічних структур, закладаються основи свідомості й визначається загальна спрямованість моральних якостей і соціальних установок), то така ситуація соціальної дезадаптованості призвела до значного підвищення проявів девіантної поведінки, яка у багатьох випадках трансформується у кримінальні форми й становить суттєву небезпеку як для підлітків, їх сімей, так і для всього суспільства. Саме тому соціальна робота, спрямована на профілактику та подолання девіантної поведінки неповнолітніх, на створення й впровадження в практику соціальної роботи системи соціальної підтримки й допомоги таким дітям, нині є особливо актуальною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам профілактики девіантної поведінки неповнолітніх присвячені дослідження науковців України та зарубіжжя. Зокрема, особливості соціально-педагогічної допомоги дезадаптованим підліткам розглядають О. Главацька, О. Кікінежді, І. Козубовська, В. Поліщук, Г. Радчук, О. Янкович та ін.; психологічні проблеми девіантної поведінки підлітків розкрито в працях Л. Вольнової, А. Лобанової, Л. Калашнікова, А. Самойлова та ін., сутність профілактичної соціальної роботи з дезадаптованими дітьми та молоддю розглядають С. Гімелштайн, О. Главацька, Дж. Деві, П. Коротков, І. Парфенович, Й. Романо, Н. Савельєва, А. Самойлов, С. Хайдж та ін.; особливостям організації взаємодії соціальних служб, закладів освіти та підрозділів ювенальної превенції щодо профілактики девіантної поведінки неповнолітніх присвячені дослідження Т. Назар, Н. Сушик та ін.

Мета дослідження: проаналізувати практичні аспекти профілактичної роботи з неповнолітніми девіантної поведінки в умовах функціонування центру соціальних служб.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. У дослідженнях науковців для позначення відхилень (девіації) в поведінці людини використовуються різні визначення: девіантна поведінка, асоціальна поведінка, деструктивна поведінка і ін. Девіації в соціальній сфері завжди пов'язані з діяльністю і проявляються в поведінці людини як взаємодії її з навколишнім середовищем. Девіантна поведінка – поведінка людини, що не відповідає прийнятним у суспільстві нормам і рольовим очікуванням [14]. Л. Вольнова вирізняє такі групи поведінки з відхиленнями:

- аморальна (асоціальна, зовнішньо деструктивна, маргінальна) поведінка;
- делінквентна (антисоціальна, зміщено-деструктивна, протиправна) поведінка;
- саморуйнівна (дисоціальна, аутодеструктивна) поведінка [1].

Аналізу причин девіантної поведінки присвячені наукові дослідження С. Гімелштайна, І. Козубовської, Л. Лобанової, І. Парфанович, А. Самойлова та ін. [6;10;13;16;17]. Зокрема, А. Самойлов, А. Лабанова до чинників, що обумовлюють формування та розвиток різних форм девіантної поведінки, відносять:

- 1) медико-біологічні – спадкові, вроджені і набуті захворювання, що провокують девіації;
- 2) індивідуально-психологічні – сформовані до початку підліткового віку особливості емоційно-вольової та мотиваційної сфер, особливості самосвідомості, темпераменту, характеру, що створюють передумови для формування відхилень у поведінці;
- 3) патогенне сімейне виховання;
- 4) неблагополучні особливості міжособистісних відносин з однолітками та іншими учасниками спілкування;
- 5) загальні несприятливі фактори соціокультурного розвитку суспільства [6; 13].

Соціальна робота з дітьми девіантної поведінки – це особливий напрям соціальної роботи, метою якої є попередження, подолання або нейтралізація чинників, що спричиняють девіантну поведінку дітей, створення умов для їх позитивної соціалізації. В. Лютий визначає соціальну профілактику девіантної поведінки неповнолітніх як вид професійної діяльності фахівців із соціальної роботи, соціальних педагогів, інших надавачів соціальної послуги профілактики, що реалізують комплекс заходів, спрямованих на виявлення, попередження, подолання негативного впливу факторів, причин, умов, які сприяють виникненню та формуванню відхилень у поведінці неповнолітніх [7].

І. Парфанович зазначає, що фахівці з профілактики поведінкових девіацій особистості повинні знати:

- сутність соціальної профілактики та організації профілактики поведінкових відхилень негативного характеру;
- зміст, специфіку здійснення профілактики девіантної поведінки;
- особливості соціально-організаційної діяльності з профілактики асоціальних явищ;
- напрями менеджменту в профілактичному процесі;
- особливості організації профілактики девіантної поведінки в діяльності різних соціальних структур, специфіку технологій подолання поведінкових девіацій;
- запобігати розвитку негативних суспільних явищ;
- виявляти причини соціальної дезадаптації серед різних соціальних груп та окремих осіб [10].

Загалом, соціальна профілактика щодо роботи з неповнолітніми містить:

- проведення превентивних соціальних, правових, педагогічних та інших заходів, спрямованих на усунення причин і умов, що сприяють бездоглядності, скоєнню правопорушень і антигромадських дій неповнолітніми;
- надання консультацій схильним до девіантної поведінки дітям, встановлення до кожного з них індивідуального підходу;
- підвищення психолого-педагогічної культури батьків;
- розвиток альтернативних форм навчання і виховання (спеціалізовані навчальні заклади, позашкільна гурткова та клубна робота тощо);
- розвиток сфери організації культурного дозвілля дітей;
- психолого-просвітницьку роботу та роботу, спрямовану на розвиток особистості підлітка (курси психології і валеології, соціально-психологічні тренінги, розвиваючі ігри, правова освіта дітей) [12].

Значну роботу щодо профілактики девіантної поведінки підлітків проводять фахівці центру соціальних служб. Згідно Постанови Кабінету Міністрів України № 479 центр: здійснює соціальний патронаж дітей і молодих людей, які перебувають у конфлікті

із законом, здійснює заходи щодо: запобігання потраплянню у складні життєві обставини осіб та сімей, упровадження новітніх соціальних технологій, спрямованих на недопущення, мінімізацію чи подолання складних життєвих обставин тощо [11].

Центр соціальних служб керується Законом України «Про соціальні послуги» та реалізує їх на основі Державних стандартів надання соціальних послуг, зокрема, послуги соціальної профілактики. В Державному стандарті соціальної послуги профілактики визначено, що послуга соціальної профілактики – комплекс заходів, що здійснюються суб'єктом, який надає соціальні послуги, спрямований на попередження, обмеження та зупинення негативних соціальних і особистісних (поведінкових) явищ та їх наслідків у соціальному середовищі та реалізується за допомогою різних інструментів впливу соціального, юридичного, педагогічного, психологічного характеру. Державний стандарт соціальної послуги профілактики визначає особливості проведення профілактичної роботи на різних рівнях: первинна соціальна профілактика – здійснення комплексу заходів, що мають інформаційно-роз'яснювальний, просвітницький характер та спрямовані на підвищення обізнаності з певних питань, формування цінності здоров'я та відповідних якостей особистості, а також навичок, що допоможуть їй відмовитися від певних стандартів поведінки та негативних звичок [15]. Серед завдань первинної соціальної профілактики О. Макарова визначає такі: формування життєвої перспективи та умінь прогнозування власної поведінки з оцінкою її наслідків та впливу на побудовані життєві стратегії, формування відповідальної поведінки [8].

Вторинна соціальна профілактика передбачає здійснення комплексу заходів та реалізацію програм з метою обмеження поширення певних негативних явищ, що мають місце у суспільстві, соціальній групі чи на рівні особистості, попередження загострення таких явищ та їх наслідків, запобігання поглибленню соціальної дезадаптації осіб, яким властива асоціальна чи ризикована поведінка [3]. До завдань вторинної соціальної профілактики О. Макарова відносить: мотивування до зміни ризикованої поведінки на більш безпечну та супроводження цього процесу, запобігання негативному впливу соціального середовища на отримувачів послуг, посилення підтримуючого середовища – розвиток підтримуючих мереж з числа найближчого соціального оточення підлітка (батьків, опікунів чи піклувальників, родичів тощо), закладів освіти, відповідних служб [8].

Третинна соціальна профілактика передбачає здійснення комплексу заходів з метою попередження рецидивів негативних явищ, асоціальної або ризикованої поведінки осіб, яким була властива така поведінка раніше, а також на ресоціалізацію учасників проблемних ситуацій та осіб, які постраждали від наслідків негативних явищ, та їх адаптацію до вже існуючої у них проблеми за умови відновлення особистісного і соціального статусу такої особи, сім'ї, групи Завдання третинної соціальної профілактики: соціальна та психологічна реабілітація, відновлення психологічного та соціального статусу отримувачів послуг, ресоціалізація отримувачів послуг [3].

До компетенції центру соціальних служб належить проведення спеціальних профілактичних заходів з дітьми, що виховуються у проблемних сім'ях або вже мають певні прояви девіантної поведінки, заходів щодо соціальної корекції та соціальної реабілітації таких дітей. Фахівці центру тісно співпрацюють з сім'ями таких дітей (проведення оцінки потреб та ресурсів сім'ї, розробка та реалізація профілактичних заходів соціального супроводу тощо).

Дж. Романо і С. Хайдж профілактичними називають заходи, спрямовані на зниження поширення та впливу проблемної поведінки, та дії, спрямовані на покращення середовища проживання, навчання, діяльності, дозвілля. Превентивні заходи, на їх думку, можуть реалізуватися на одному або декількох рівнях:

- 1) заходи, які попереджують формування проблемної поведінки;
- 2) заходи, спрямовані на відтермінування проблемної поведінки;
- 3) заходи, спрямовані на мінімізацію негативних наслідків девіантної поведінки;

4) заходи, спрямовані на підвищення обізнаності, зміну ставлення і поведінки (програми навчання життєво важливим навичкам, управління стресом тощо);

5) заходи, спрямовані на підтримку інституційної, суспільної та державної політики, яка сприяє фізичному та емоційному благополуччю. Це системні втручання, спрямовані на зміну середовища проживання, навчання, дозволяючи попередження девіантної поведінки [18].

До системи заходів, які запроваджуються на рівні первинної соціальної профілактики, входить: організація соціального середовища, у т.ч. сімейного; інформування; активне соціальне навчання соціально важливим навичкам; організація діяльності, альтернативної девіантній поведінці; організація здорового образу життя; активізація особистісних ресурсів [10].

Мета вторинної профілактики девіантної поведінки – попередження загострення відхилень у поведінці підлітків та корекцію відхилень у їх особистісному розвитку, зменшення частоти прояву форм девіантної поведінки. Корекція розглядається як шлях або спосіб подолання та ослаблення девіантних форм поведінки через формування відповідних життєво необхідних якостей і є ефективною у роботі з групою підлітків [5]. До методів групової корекційної роботи з підлітками девіантної поведінки О. Главацька, І. Зверева, Ж. Петрочко відносять:

– групові психокорекційні методи, спрямовані на подолання негативних особистісних характеристик, та корекцію поведінки неповнолітнього: групова психотерапія, соціально-психологічний тренінг, ігротерапія, артотерапія тощо;

– групові методи, спрямовані на формування та розвиток якостей особистості: розвивальні заняття, ділові, рольові ігри, тренінг особистісного зростання тощо;

– групові методи, спрямовані на підвищення рівня правової освіти неповнолітніх, освітнього рівня й компетенції батьків та вчителів: лекції, кіно-, відео-лекторії, семінари, групові консультації, тематичні масові заходи тощо [2;4].

Третинну профілактичну роботу фахівці центру соціальних служб переважно проводять з неповнолітніми, які вже скоїли протиправні дії й були звільнені від кримінального покарання або засуджені до покарань, не пов'язаних із позбавленням волі, чи повернулися із місць позбавлення волі, тими, хто скоїв спробу суїциду, має залежність від вживання наркотиків, алкоголю та ін. [7]. Можливості профілактичної роботи обмежені значним рівнем соціальної дезадаптації неповнолітніх та вже сформованими в них установками щодо девіантної поведінки. Профілактика девіантної поведінки таких дітей проводиться в межах їх соціальної реабілітації, соціального супроводу їхніх сімей або як окремий вид втручання. Вона передбачає комплексну допомогу спеціалістів (лікарів, психологів, соціальних педагогів, соціальних працівників та ін.). До профілактичних заходів реабілітаційної роботи В. Лютий відносить: обговорення та аналіз складних життєвих ситуацій та пошук шляхів їх подолання; обговорення прикладів асоціальної поведінки та формування ставлення до них; корекцію поглядів та уявлень неповнолітніх, які можуть привести їх до вибору протиправних способів вирішення проблем та задоволення потреб; інформування неповнолітніх щодо їхніх прав та можливостей задоволення потреб; консультування щодо проблем, які виникають у них в сім'ї, навчальних закладах, неформальних групах, особистісних проблем; консультування з питань подолання адикцій; набуття неповнолітніми необхідних для життєдіяльності навичок та корекція (компенсація) особистісних рис, що заважають соціальній реабілітації. Така робота проводиться в індивідуальній (консультування, індивідуальні профілактичні бесіди) і в груповій (соціально-психологічний тренінг, групи взаємодопомоги) формах [7].

Для досягнення найбільш оптимального результату профілактичної роботи з дітьми девіантної поведінки центр соціальних служб тісно співпрацює із закладами освіти, підрозділами ювенальної превенції тощо. Напрямки соціальної роботи з неповнолітніми девіантної поведінки, що реалізуються державними соціальними

зкладами та організаціями, управліннями та відділами у справах неповнолітніх, освітніми та медичними закладами, підрозділами ювенальної превенції, на сьогоднішній день полягають у профілактиці девіантної поведінки, соціальному контролю негативного впливу на дітей та молодь, соціальній підтримці та реабілітації дітей та молоді з девіантною поведінкою, розробка спільних програм та спільного плану дій щодо реалізації конкретних етапів роботи з неповнолітніми [12].

Нині напрацьовані дієві методи такої взаємодії, які Т. Назар визначає як сукупність прийомів і способів, за допомогою яких забезпечується належна організація й реалізація узгоджених заходів з метою запобігання проявів девіантної поведінки неповнолітніх, усунення причин такої поведінки. У спільній профілактичній роботі виокремлюються такі групи методів: адміністративні (субординаційні), координаційні, соціально-психологічні. Саме координаційні методи взаємодії центру соціальних служб, закладів освіти та підрозділів ювенальної превенції, на її думку, найбільш сприяють їх спільній меті – профілактиці девіантної поведінки дітей. Координація діяльності здійснюється шляхом реалізації таких форм роботи: розробка погоджених планів скоординованої діяльності; обмін інформацією з питань профілактичних заходів; проведення спільних правоохоронних заходів (рейдів, перевірок, виїздів на місця правопорушень); спільна нормотворча діяльність (видання спільних розпорядчих актів, листів, програм тощо) [9].

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямку. Отже, соціальна робота з дітьми девіантної поведінки – це особливий напрям їх успішної соціалізації або ресоціалізації. Вибір профілактичних заходів залежать від того, на якому етапі розвитку проблеми центр соціальних служб проводить профілактичні заходи: первинна соціальна профілактика (інформаційно-роз'яснювальна, просвітницька робота), вторинна соціальна профілактика (корекційна робота з певною проблемою) та третинна соціальна профілактика (соціальна реабілітація). Ефективним і дієвим механізмом профілактики девіантної поведінки неповнолітніх є тісна взаємодія усіх причетних до цієї проблеми структур: закладів освіти, підрозділів ювенальної превенції, сім'ї, громадських організацій тощо. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у розробці спільних комплексних програм та стратегій профілактики девіантної поведінки неповнолітніх центру соціальних служб, закладів освіти та підрозділів ювенальної превенції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вольнова Л.М. Профілактика девіантної поведінки підлітків: Навчально-методичний посібник до спецкурсу «Психологія девіацій». Київ: Основа, 2016. 190 с.
2. Главацька О.Л. Основи самовиховання особистості: навчально-методичний посібник. Київ : Кондор, 2012. 206 с.
3. Державний стандарт соціальної послуги профілактики : наказ Міністерства соціальної політики України від 10.08.2015 р. № 912. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1155-15> (дата звернення: 12.03.2023).
4. Інтегровані соціальні служби: теорія, практика, інновації: навч.-метод. комплекс / Автор-упоряд.: О.В. Безпалько, І.Д. Зверева, З.П. Кияниця, В.О. Кузьмінський та ін. / За заг. ред.: І.Д. Зверевої, Ж. В. Петрович. Київ : Фенікс, 2007. 528 с.
5. Коротков П.В. Профілактика та корекція девіантної поведінки молоді у діяльності соціальних служб. URL: <http://webcache.googleusercontent.com>. (дата звернення: 14.03.2023).
6. Лобанова А.С., Калашніков Л.В. Робота з підлітками-девіантами: соціологічний та психологічний аспекти: підручник. Київ : «Каравела», 2017. 468 с.
7. Лютий В. П. Соціально-педагогічна профілактика адиктивної поведінки. Соціальна педагогіка: теорія та практика. 2012. № 2. С. 54–61.
8. Макарова О.П. Профілактика радикалізму серед молодіжних угруповань. Психологічні та педагогічні проблеми професійної освіти та патріотичного виховання персоналу системи МВС України : матеріали наук.-практ. конф. (м. Харків, 2 квіт. 2021 р.). Харків : ХНУВС, 2021. С. 272–277.

9. Назар Т. Я. Адміністративно-правове забезпечення взаємодії підрозділів Національної поліції України та центрів соціальних служб у профілактиці правопорушень : монографія. Львів : СПОЛОМ, 2021. 196 с.
10. Парфанович І.І. Наукові підходи до профілактики поведінкових девіацій як сфери соціальної роботи. URL: <http://journals.uran.ua> (дата звернення: 12.03.2023).
11. Постанова Кабінету міністрів України «Деякі питання діяльності центрів соціальних служб» від 1 червня 2020 р. № 479. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/479-2020> (дата звернення: 12.03.2023).
12. Савельєва Н. М. Соціальна профілактика девіантної поведінки: курс лекцій. Полтава: ПНПУ, 2016. 110 с.
13. Самойлов А. М. Концептуальні підходи до розуміння причин девіантної поведінки підлітків. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія: Зб. наук. праць. Вінниця: ТОВ Нілан ЛТД. 2014. №42(2). С. 39–43.
14. Словник професійної термінології для майбутніх фахівців сфери соціальної роботи (до курсів) / уклад. : Г.В. Коваль, Е.І.Костишин, Г.П. Васянович, В.В. Грицанюк, О.М. Міщенко, В.М. Логвиненко, Савостікова К.І.; за ред. Г.В.Коваль. Львів: ЛДУ БЖД, 2021. 208 с
15. Сушик Н. Технології соціальної профілактики девіантної поведінки неповнолітніх, повнолітніх суб'єктів пробації. URL: <http://doi.org/10.30525/978-9934-26-210-4-1> (дата звернення: 12.03.2023).
16. Теорія та практика профілактичної роботи з дітьми, схильними до девіантної поведінки: український і міжнародний досвід : монографія. / О. Янкович, О. Кікінежди, І. Козубовська, В. Поліщук, Г. Радчук та ін. Тернопіль : Осадча Ю.В., 2018. 300 с.
17. Himelstein S. A. Mindfulness-Based Approach to Working with High-Risk Adolescents. London : Routledge, 2013. 216 p.
18. Romano J. L., Hage S. M. Prevention and counseling psychology: Revitalizing commitments for the st century. The Counseling Psychologist. 2000. Vol. 28(6). P. 733–763.

REFERENCES

1. Volnova L.M. (2016). Profilaktyka deviantnoi povedinky pidlitkiv: Navchalno-metodychnyi posibnyk do spetskursu «Psykhohohiia devyatsii». Kyiv: Osnova [in Ukrainian].
2. Hlavatska O.L. (2012). Osnovy samovykhovannia osobystosti: navchalno-metodychnyi posibnyk. Kyiv : Kondor [in Ukrainian].
3. Derzhavnyi standart sotsialnoi posluhy profilaktyky : nakaz Ministerstva sotsialnoi polityky Ukrainy (10.08.2015 p. № 912.). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1155-15> (accessed: 12.03.2023). [in Ukrainian].
4. Intehrovani sotsialni sluzhby: teoriia, praktyka, innovatsii: navch.-metod. kompleks / Avtor-uporiad.: O. V. Bezpalko, I. D. Zvierieva, Z. P. Kyianytsia, V. O. Kuzminskyi ta in. / Za zah. red.: I. D. Zvierievoi, Zh. V. Petrochko. Kyiv : Feniks, 2007. 528 s.
5. Korotkov P.V. (2013). Profilaktyka ta korektsiia deviantnoi povedinky molodi u diialnosti sotsialnykh sluzhb. Retrieved from: <http://webcache.googleusercontent.com>. (accessed: 14.03.2023) [in Ukrainian].
6. Lobanova A.S., Kalashnikov L.V. (2017). Robota z pidlitkamy-deviantamy: sotsiolohichni ta psykhohohichni aspekty: pidruchnyk. Kyiv : «Karavela» [in Ukrainian].
7. Liutyi V. P. (2012). Sotsialno-pedahohichna profilaktyka adyktivnoi povedinky. Sotsialna pedahohika: teoriia ta praktyka. 2. 54–61 [in Ukrainian].
8. Makarova O.P. Profilaktyka radykalizmu sered molodiznykh uhrupuvan. Psykhohohichni ta pedahohichni problemy profesiinoi osvity ta patriotychnoho vykhovannia personalu systemy MVS Ukrainy : materialy nauk.-prakt. konf. (m. Kharkiv, 2 kvit. 2021 r.). Kharkiv : KhNUVS, 2021. S. 272-277.
9. Nazar T.Ya. (2021). Administratyvno-pravove zabezpechennia vzaiemodii pidrozdiliv Natsionalnoi politsii Ukrainy ta tsentriv sotsialnykh sluzhb u profilaktytsi pravoporushen : monohrafiia. Lviv : SPOLOM [in Ukrainian].
10. Parfanovych I.I. Naukovi pidkhody do profilaktyky povedinkovykh devyatsii yak sfery sotsialnoi roboty (01.06. 2020 p. № 479). Retrieved from L: <http://journals.uran.ua> (accessed: 12.03.2023) [in Ukrainian].

11. Postanova Kabinetu ministriv Ukrainy «Deiaki pytannia diialnosti tsentriv sotsialnykh sluzhb» (2020). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/479-2020> (accessed: 12.03.2023) [in Ukrainian].
12. Savelieva N. M. (2016). Sotsialna profilaktyka deviantnoi povedinky: kurs lektsii. Poltava: PNU [in Ukrainian].
13. Samoilov A. M. (2014). Kontseptualni pidkhody do rozuminnia prychn deviantnoi povedinky pidlitkiv. Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Mykhaila Kotsiubynskoho. Seriya: Pedahohika i psykholohiia: Zb. nauk. prats. Vinnytsia: TOV Nilan LTD. 42(2). 39–43 [in Ukrainian].
14. Slovnyk profesiinoi terminolohii dlia maibutnikh fakhivtsiv sfery sotsialnoi roboty (do kursiv) / uklad. : H.V. Koval, E.I. Kostyshyn, H.P. Vasianovych, V.V. Hrytsaniuk, O.M. Mishchenko, V.M. Lohvynenko, Savostikova K.I.; za red. H.V. Koval. Lviv: LDU BZhD, 2021. 208 s.
15. Sushyk N. Tekhnolohii sotsialnoi profilaktyky deviantnoi povedinky nepovnitnikh, povnitnikh subiektiv probatsii. Retrieved from: <http://doi.org/10.30525/978-9934-26-210-4-1> (accessed: 12.03.2023).
16. Teoriia ta praktyka profilaktychnoi roboty z ditmy, skhylnymi do deviantnoi povedinky: ukrainskyi i mizhnarodnyi dosvid : monohrafiia (2018). / O. Yankovych, O. Kikinezhdi, I. Kozubovska, V. Polishchuk, H. Radchuk ta in. Ternopil : Osadcha Yu.V. [in Ukrainian].
17. Himelstein S. A. (2013). Mindfulness-Based Approach to Working with High-Risk Adolescents. London : Routledge.
18. Romano J. L., Hage S. M. (2000). Prevention and counseling psychology: Revitalizing commitments for the st century. The Counseling Psychologist. 28(6). 733–763.